

İslam Medeniyeti ve Modern Dünya: Tematik Makaleler
Osman BAKAR

(Çev. Ed.: Hamza ATEŞ)

İstanbul: İnsan Yayınları, 2019, 1. Baskı, 340 sayfa, ISBN: 978-975-574-917-4

Turgay OVALI*

İslam Medeniyeti ve Modern Dünya: Tematik Makaleler, İslam felsefesi, bilimi ve medeniyeti alanlarında tüm dünyada tanınmış felsefe profesörü Malezyalı yazar Osman Bakar'ın İslam medeniyetinin tematik bir sunumunu yapan önemli bir eseridir. Kitap, bir giriş ve on dört bölümden oluşmaktadır. Her bölüm en azından İslam medeniyetinin bir tane ana temasını ele almaktadır. Eser, "küreselleşmenin üç dalgası teorisi", "tevhid epistemolojisi", "tıbbi çoğulculuk bilgeliği", "şeriatin maksatları ile medeniyetin yenilenmesi" gibi özgün kavramları okuyucuyla tanıştırmasının yanı sıra, bu kavramların altlığını oluşturan "bilgi kültürünün temel içerikleri", "belli bir medeniyet türünü üretmek için etnik köken ve dindarlık arasındaki ilişki" ve "Kur'an'ın anlattığı Müslüman ümmetin kimliği ile mevcut İslam medeniyetinin kimliği" gibi konuları yeni bir okumayla okuyucusuna sunmaktadır. Yazar tematik bir yaklaşım kullanarak, İslam medeniyetinin merkezinde bulunan doğa ve insanlığın daha iyi takdir edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Eserde, İslam medeniyetinin sadece tarihsel bir fenomen olmadığı, bugün ve gelecekte İslam medeniyeti ile insanlık arasında süregelen bir ilişki bulunduğu ve bulunacağı tezi sıkça vurgulanmaktadır.

Kitapta, İslam medeniyeti ve onun küresel varlığı, bilgi kültürü alanına odaklanılarak açıklanmaktadır. Küreselleşme çağında iletişim, ulaşım ve bilgi teknolojilerinde ileri gelişmeler küreselleşme sürecinin dini değerlerin gelişimi üzerindeki etkisini arttırdığı bilinen bir gerçektir. Yazara göre din, özellikle de İslam, küreselleşme sürecinin yalnızca bir tamamlayıcısı değil aynı zamanda önemli bir bileşenidir (s. 46).

Kur'an'ın yüklediği anlam çerçevesinde Müslümanların kimliği konusunda yazar, İslam'ın öğretilerinde, inanç ve bilgi birliği bulunduğunu; İslam'ın küresel ve evrensel bir din olduğunu; İslam'daki birliğin, ırk, etnik köken, ten rengi ve diğer farklılıklardan bağımsız olarak tüm insanları kapsadığını bizlere hatırlatmaktadır (s. 54). Böylece, İslam medeniyetinin hem ahlaki hem de maddi olarak mükemmel ve bütünleştirici olduğu mesajını vermektedir.

İslam kültürü ve medeniyetinin orta çağ Avrupa'sındaki etkisi de kitabın ele aldığı konulardan bir tanesidir. Bakar'a göre, İslam'ın yazgısı, doğu ile batı arasında bir medeniyet köprüsü olmaktır (s. 85). İslam orta yolu benimseyen bir

* Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul/Türkiye. e-mail: turgay.ovali@medeniyet.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9782-4548

Geliş Tarihi: 01 Haziran 2020

Kabul Tarihi: 18 Haziran 2020

Received: 01 June 2020

Accepted: 18 Haziran 2020

dindir, bu yüzden yeni bir medeniyet şuuru için orta yolu izlemenin geleneksel ruhunu uyandırmaya ihtiyaç bulunmaktadır (s. 89).

Kitapta bilim ve teknoloji, modern uygarlığın itici gücü olarak lanse edilmektedir. Evrendeki her şey Allah'ın kurallarına ve yasalarına uymaktadır; insan yaratımının ürünü olan bilim ve teknoloji, dinin müttefiki olarak görülmelidir. (s. 114). İslam'ın temel bilim felsefesi, peygamberin sünneti ve icmanın yorumlarıyla birlikte daha sağlam ve kapsamlı hale gelen kutsal kitabı temel alır. Bu yüzden yazara göre, bilimin, bilgeliğin Kur'an'a entegrasyonu, İslam medeniyetinin başarılı olmasını ve Farabi, İbn Sina, İbn-i Haldun ve diğerleri gibi yaratıcı ve bütünleştirici bilim adamlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu, kanımızca doğru olmakla birlikte eksik bir görüştür. Zira, dördüncü bölümde ele alınan İbn Halduncu bir yaklaşım bile, başta siyasi olmak üzere, toplumsal ve ekonomik birçok faktörün bilim ve tekniğe inanışlardan önce etki ettiğini kabul etmektedir.

İslam tıbbının gücü, kitabın ele aldığı önemli konulardan biridir. İslam'ın tıbbi ve halk sağlığı sistemleri o kadar kapsamlı olmuştur ki bu güç modern Batı üzerinde muazzam bir etki bırakmıştır. Yazar, İslam medeniyeti ve kültürünün doğasında olan açıklığın tıp bilimin uygulamaları ve sonuçları sayesinde daha gerçekçi hale geldiğini düşünmektedir. Bu, oldukça ilginç bir tespittir ki gerçekten de İslam dünyasındaki gelişmiş tıp bilimi, İslam'ın duru bir mistisizmle birlikte dürüst ve insancıl bir toplum yaratabilecek gerçek öğretileri aktarabilmesine imkân sağlamıştır. İbn Sina ve İbn-i Rüşd gibi İslam dünyasının en bilinen felsefecileri ve bilim insanlarının aynı zamanda doktor olması, bunun en güzel örneğidir (s. 143).

Kentsel planlama ve kapitalizme dayalı endüstrilerle ilgili çevresel konular, atıkların etkileri ve konut geliştirme, İslam medeniyeti ile ilgili diğer bir husustur. Ekolojik meselelerle ilgili yazar, İslam'ın, yaban hayatının, doğanın ve doğal kaynakların korunmasını da kabul ettiğini belirtmektedir. Yeni bir açılamda bulunmadan yazar, İslam'da çevre felsefesinin ilkelerinden birini; evrenin, doğanın bileşenleri arasındaki denge ve uyumla yaratılmış olduğunu hatırlatmaktadır (s. 174).

Endülüs İslam medeniyetine güzel bir örneklik teşkil etmesi sebebiyle bu eserde de önemli bir yer almaktadır. Endülüs hakkında, teknik gelişme seviyesi, Avrupa'nın karanlıktan kurtulmasındaki etkileri gibi Türk akademisyenlerinin yakından bildiği şeyler yazar tarafından aktarılmaktadır. Bu bölümlerde derin bir hasret duygusu ve apolojetik bir yaklaşım hissedilmektedir.

Bununla birlikte, uzak diyarlarda, Güneydoğu Asya'daki ticari faaliyetler ve misyonerler yoluyla İslam'ın nasıl yayıldığını açıklayan bölümler, Türk okuyucuları için ilgi çekici olabilir. Güneydoğu Asya'ya gelen tüccarların sahil çevresindeki topluluklarla ilişkiler kurması bu insanların yaşamlarının birçok yönünü etkilemiştir. Malay İslam medeniyetinin kimliği böyle oluşmaya başlamıştır. Ümmet ve medeniyet kimlik birliği teorisinin, Malay-İslam kimliğinin oluşumuyla sonuçlanan Malay etnik kökenine uygulanması, İslam'ın dokunduğu coğrafyayı nasıl dönüştürdüğüne çok güzel bir örnektir. Yanı sıra "uç küreselleşme dalgası" dönemlendirmesini de okuyucuya aktarması bakımından dikkat çekicidir: İlk dalgayı yaklaşık 600 yıllık bir zaman dilimi (1000-1600) ile "Müslüman egemen küreselleşme"; ikinci dalga, yaklaşık 450

yıllık bir zaman dilimi (1600-1950) ile “batı egemen küreselleşme” ve üçüncü dalga içinde bulunduğumuz “Amerikan egemen küreselleşme”.

Bugün Müslümanların karşı karşıya kaldığı kimlik krizi üzerinde duran yazar, modern ve postmodern dönemde, Batı düşüncesi ve kültürünün, bilimsel, kültürel, sosyal ve dini kavramlar açısından İslam medeniyeti de dahil olmak üzere diğer kültürlerin üstünde kalmayı başardığını düşünmektedir. Burada yazar, neden geriledik sorusuna cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Yazara göre geçmişin medeniyet kurucu zihniyetini, yani tevhid epistemolojisini kaybetmek, İslam medeniyetinde ciddi bir krize yol açmıştır (s. 269). Yazar, burada, postmodernizmi mevcut paradigmaya bir meydan okuma olarak görmekte ve Malezya halkının dünyada meydana gelen postmodernizm fikrinin etkisinden ayrılamayacağını düşünmektedir (s. 290).

Krizden bir çıkış yolu olarak yazar, eserini Makasıdu’s-Şeria’nın (şeriatın maksatları) yirmi birinci yüzyıl Müslüman ümmetinin medeni yenilenmesindeki yeri ve rolü; tevhid epistemolojisinin öngörülen uygarlık yenilenmesinde (Tecdid-i Hadarî) anahtar unsur olarak nasıl sunulabileceği tartışarak bitirmektedir (s. 314). Yazar, uygarlık yenileme görevinin geniş kapsamlı ve uygulamada üstlenilmesi zor olduğunu ve birçok kişi, grup ve kurumun iş birliğini gerektirdiğini savunmaktadır. Bu amaçla üç spesifik öneri sunmaktadır: İlk olarak, akademik ve araştırma kurumları; seminerler, konferanslar ve Makasıdu’s-Şeria ve Tecdid-i Hadarî üzerine yazıların yayınlanması gibi faaliyetler yoluyla bu kavramların önerdiği fikirleri geliştirmek için birlikte çalışmalıdır. İkincisi, söz konusu yeni medeniyet bilimini geliştirmeye yardımcı olacak ilgi ve gerekli uzmanlığa sahip alimleri ve akademisyenleri tespit etmeye duyulan ihtiyaçtır. Son olarak, Makasıdu’s-Şeria ve Tecdid-i Hadarî arasındaki karşılıklı ilişki konusu, İslami düşünce kuruluşları ve diğer araştırma kuruluşları arasında işbirlikçi araştırma ve yayın programlarında öncelik listesine girmelidir (s. 316).

Eserde her ne kadar İslam dünyasının girdiği çıkmazlar tespit edilmiş ve somut çözüm önerileri sunulmuş olsa da birçok mesele ayrıntısızlıktan nasibini almış görünmektedir. Kanımızca bunun nedeni problemler yumağına dönen İslam dünyasının her meselesine girmenin yazarı sınırlamış olduğudur. Yazar, eserinde ele alınan konuları bir kitapta toplamak için birçok şey eksik bırakmış hissini vermektedir. Oysaki kitapta bulunan ondört makalenin her biri başlı başına birer kitap olacak derinliktedir. Bu eserin, genişletilerek bir kurul tarafından kapsamlı bir şekilde ciltler halinde yayınlanması büyük fayda sağlayacaktır. Diğer bir taraftan meselelerin kısa bir özeti olarak sunulması açısından oldukça değerli bir eserdir. Bununla birlikte somut çözüm önerileri sadece akademik dünyayla sınırlı kalmış, meseleyi ilgilendiren birçok boyut askıda bırakılmıştır.

Kitapla ilgili eleştirilebilecek diğer bir husus, yazarın kitabın birçok yerinde takındığı taraflı tutumudur. Bir dinin mensubu olarak elbette mensup olduğu dinin inançlarını öncelemesi normal karşılanabilir fakat karşılaştırmalı bir üslubun eksikliği, okuyucuyu İslam’ın, çağdaş egemen dünya düzenine sunmuş olduğu teklifleri daha iyi anlamasından mahrum bırakmaktadır. Bunun yanında, yazar, kitabında İslam medeniyetini bir bütün olarak görse de İslam medeniyetinin sadece sünni yorumlarına yer verilmekte, diğer islami fraksiyonlar kitapta noksan bırakılmaktadır. Sonuçta dinin birçok yorumu

bulunmaktadır ve dünyayı din üzerinden anlamlandırmak bir bakıma tercih ettiğiniz yorum üzerinden anlamlandırmak demektir.

Tematik bir şekilde konuları ayırmak, her bölüm sonunda okuyucuyu mevzudan mevzuya savurmak gibi bir riski taşısa da kitaptaki makalelerin sıralanışı ve meseleleri ele alış tarzı okuyucuyu bu histen uzak tutmaktadır. Bununla birlikte, çeviri ekibinin sekiz kişiden oluşması ve her bir makalenin farklı kişiler tarafından İngilizce'den çevirilmesi, kitabın genel dil üslubunda bazı kırılmalara yol açmaktadır. Okuyucu, aynı yazarı okusa da diğer makaleye geçtiğinde, aynı fikirlere sahip farklı bir yazar okuyor hissine kapılmaktadır. Her ne kadar çeviri editörü bu aksaklıklar üzerinde çalışmış gözüke de kanaatimizce, bu değerli eserin sadece bir ağız tarafından çevirilmesi daha isabetli olacaktır.

Bütün bu eksikliklere rağmen kitapta okuyucunun olumlu tepkisini ve eleştirisini çekecek ve böylece İslam medeniyeti üzerine daha parlak ve şeffaf bir söyleme katkıda bulunmaya yardımcı olacak birçok ilginç özellik bulunmaktadır. Kitap, başta ülkemiz olmak üzere İslam dünyasında ve Batı'da akademisyenler ve öğrenciler tarafından memnuniyetle karşılanacaktır zira medeniyet ve özellikle İslam medeniyeti konularının tartışılmasına büyük bir katkı sunan bu eser, akademisyenler, medeniyet araştırmacıları, öğrenciler ve her kesimden okuyucular için büyük bir referans niteliği taşımaktadır.